

ALACAĞIN TEMLİKİNDE SÖZLEŞME İLE KARARLAŞTIRILAN TEMLİK SINIRLAMA (KISITLAMA) VE YASAKLARI

*Yrd.Doç.Dr. C. Salih ŞAHİNİZ**

I. Genel Olarak

1. Kavram

Dar anlamda borç ilişkisinde alacaklının, borçlusundan olan alacağını üçüncü bir kişiye devretmesi borçlunun rızasına gerek olmaksızın mümkündür. Temlike, kanunen veya işin niteliği gereği bir engel bulunmamasına rağmen, alacaklı ve borçlunun aralarında yaptıkları bir anlaşma ile, alacağın temlik edilmemesi veya belli şartlar altında (sınırlamalara tabi olarak) temlik edilebilmesi hususunda anlaşabilirler (BK. m. 162/ f. 1). Bizzat tarafların, alacağın temlikine ilişkin olarak getirmiş olduğu bu yasaklama ve sınırlamalar da, kanunda öngörülmüş veya işin niteliğinden çıkan temlik engelleri gibi bir temlik engeli olarak ortaya çıkmaktadır. Bu temlik engeline, *sözleşmeye dayanan temlik sınırlama ve yasağı veya temlik edilememe anlaşması*¹ (pactum de non cedendo) denilmektedir.

Taraflar temlik mutlak şekilde yasaklayabilecekleri gibi, bu konuda başka bazı sınırlamalar (kısıtlamalar) da getirebilirler². Örneğin, taraflar alacaklının alacağını belirli bir zamanda temlik etmesini kararlaştırabilecekleri gibi, alacağın belirli kişilere temlik edilmesini yasaklayabilir veya temlikin geçerli olmasını (hüküm ifade etmesini) borçluya yapılacak bir ihbara bağlayabilir ya da ancak borçlunun veya üçüncü kişinin rızası (izin veya onayı) ile temlikin mümkün olabileceğini kararlaştırabilirler³.

Bu nedenle, alacaklı ile borçlunun yapacağı, alacağın temlik edilmemesi veya belli şartlar (sınırlamalar) altında temlik edilmesi hususundaki anlaş-

* Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi.

1 Gauch/Schluep/Jaeggi, Band II, N.3561, s.268; Keller/ Schöbi, s.57; Bucher, E., s.541.

2 Gauch/Schluep/Jaeggi, Band II, N.3561, s.268.

3 Blaum, M., s.67-68; Riedel, H., s.65; Dalamanlı/Kazancı/Kazancı, s.794; Tunçomağ, K., s.1084.

maları, sözleşmeye dayanan temlik sınırlamaları (kısıtlamaları) ve yasakları şeklinde nitelendireceğiz.

2. Amacı

Alacaklı ve borçlu, yapacakları anlaşma ile, alacağın temlikini mutlak surette yasaklayabilir veya temlikin yapılabilmesini bazı sınırlamalara tabi tutabilir ya da bazı tamamlayıcı unsurların gerçekleşmesi şartına bağlayabilirler.

Böyle bir sözleşme yapılması, genellikle borçlunun isteği üzerine gerçekleşir ve bu tür sözleşmeler de genellikle borçlunun menfaatine olarak yapılır⁴. Borçlunun amacı, alacaklısının değişmesini yasaklamak veya sadece belli kişilerin alacaklı olabilmesine imkan sağlayıp, değişik kişi veya kişilerin alacaklı olmasını engellemektir.

Borçlu, asıl alacaklısının değişmesi ile kendi açısından meydana gelebilecek tehlikelere karşı kendisini güvence altına almak isteyeceğinden⁵, alacaklısı ile bu tür bir sözleşme (temlik yasağı veya kısıtlaması sözleşmesi) yapmak ister.

Alacaklı, alacağını dilediği kişiye temlik etmekte özgürdür. Ancak bu özgürlüğün, borçlunun menfaatlerine aykırı bir durum yaratması da mümkündür. Dolayısıyla borçlu, alacaklı ile anlaşmak suretiyle temlik işlemlerine bazı kısıtlamalar getirebileceği gibi, bunları mutlak surette yasaklayabilme olanağına, temlik yasağı ve kısıtlaması sözleşmeleri sayesinde kavuşmaktadır.

Taraflar, temlik yasağı ve kısıtlaması sözleşmelerini, dar anlamda borç ilişkisinin (alacağın) doğumu anında yapabilecekleri gibi, alacağın doğumundan önce (ileride doğacak alacaklar için) veya doğumundan sonra (mevcut alacaklar için) da yapabilirler. Şöyle ki:

Alacaklı ile borçlu, dar anlamda borç ilişkisinin *doğumu anında*, bir sözleşme yapmak suretiyle, alacağın temlikini yasaklayabilir veya bir kısıtlamaya tabi tutabilirler⁶.

4 Blaum, M., s.40-42; Bucher, E., s.542; Gauch/Schluop/Jaeggi, Band II, N.3565, s.269; Becker, H., N.44, s.784; Esser, J., s.405.

5 Beer, s.181.

6 Guhl/Merz/Koller/Druey, s.250; Blaum, M., s.64-65; Wehrli, T., s.4; Becker, H., Art.164, N.44, s.783; Palandt/Heinrichs, § 399, 3, s.422. Ayrıca bak. Oser/Schönenberger, Art.164, N.18, s.720; Tunçomağ, K., s.1084; Erdem, N., s.1308; İnan, A.N., s.398.

Taraflar, ileride doğacak alacağın⁷ sınırlı olarak temlik edilebileceğine veya mutlak olarak temlik edilemeyeceğini öngören bir sözleşmeyi, dar anlamda borç ilişkisinin *doğumundan önce* de yapabilirler⁸.

Bundan başka taraflar, temlik mümkün olan bir alacağın temlikini, dar anlamda borç ilişkisinin *doğumundan sonra* yapacakları temlik yasağı sözleşmesi ile de, tamamen yasaklayabilir veya belirli kısıtlamalara tabi tutabilirler⁹.

II. Temlik Yasağı Sözleşmesinin Tarafları

Bir alacağın sözleşme ile başka kişi veya kişilere temlik edilmeyeceğini veya ancak belirli şartlara veya sınırlamalara tabi olarak temlik edilebileceğini kararlaştıracak olanlar, yani sözleşmenin tarafları, dar anlamdaki borç ilişkisinin alacaklısı ve borçlusudur¹⁰. Alacaklı ve/veya borçlu, gerçek veya tüzel kişi olabilir.

III. Temlik Yasağı Sözleşmesinin Geçerliliği

1. Genel olarak

Alacağın temlik edilmeyeceğine veya belli şartlar veya sınırlamalara tabi olarak temlik edilebileceğine ilişkin sözleşmelerde, tarafların iradelerinin birbirine uygun olması gerekir¹¹. Tarafların karşılıklı ve birbirine uygun irade beyanları ile anlaşmak istedikleri nokta, alacağın başka kişi veya kişilere devredilmemesi veya belirlemiş oldukları sınırlamalar veya şartlar çerçevesinde temlik edilebilmesidir¹².

Buna göre taraflar, temlik yasağı sözleşmesini, Borçlar Hukukundaki sözleşme serbestisi prensibi gereğince diledikleri kayıtlarla yapabilirler¹³.

⁷ Nitekim Federal Mahkemeye göre, "ileride doğacak ücret alacakları üzerine henüz ücret alacağı doğmadan önce sözleşme ile temlik yasağı getirilebilir" BGE 112 II 241. Ayrıca bak. Spirig/Gauch, age. Art.164, N.149, s.125.

⁸ Blaum, M., s.64-65.

⁹ Oser/Schönenberger, Art.164, N.18, s.720; Becker H., Art.164, N.44, s.783; Palandt/Heinrichs, § 399, 3, s.422.

¹⁰ Gauch/Schluemp/Jaeggi, Band II, N.3561, s.268; Keller/Schöbi, s.57; Canaris, C. W., s.10 vd.; Esser, J., s.405.

¹¹ Gauch/Schluemp/Jaeggi, Band II, N.3561, s.268; Guhl/ Merz/Koller/Druey, s.250; Blaum, M., agt. s.9.

¹² Bucher, E., s.541, dn.20; Guhl/Merz/Koller/ Druey, age. s.250; Keller/Schöbi, s.47.

¹³ Von Tuhr/Escher, § 94/II, s.347.

Diğer bir deyişle, yasak veya sınırlamanın ne şekilde olacağını serbestçe belirleyebilirler.

Her ne kadar taraflar bir sözleşme yapmak istediklerinde konusunu diledikleri şekilde belirleyebilirlerse de, temlik yasağı veya sınırlamasına yönelik sözleşmelerin de diğer hukuki işlemler için aranan geçerlilik şartlarına uyularak yapılması gerekir. Bu tür sözleşmenin konusunun da emredici hukuk kurallarına, kamu düzenine, genel ahlaka ve kişilik haklarına aykırı olmaması gerektiği gibi, irade beyanının da, hata, hile veya ikrah ile sakat olmaması gerekir.

Nitekim genel ahlak ve kişilik haklarına aykırılık¹⁴ halinde, alacağın temlik sözleşmesinin geçersizliğine hükmeden Federal Mahkeme kararlarının¹⁵, kıyas yolu ile temlik yasağı ve kısıtlamalarına ilişkin sözleşmelere de uygulanması gerektiğini kanaatindeyiz. Buna göre, genel ahlak ve kişilik haklarına aykırı temlik yasağı ve kısıtlaması sözleşmeleri de geçersiz olacaktır. Tarafların yapmış oldukları anlaşma, taraflardan birinin ekonomik özgürlüğünü, kişilik hakları ile bağdaşmayacak bir şekilde sınırlıyorsa, bu temlik etmeme anlaşması hem kişilik haklarına hem de genel ahlaka aykırılık sebebiyle geçersiz olacaktır.

Taraflar, dar anlamda borç ilişkisinin doğumu anında alacağın temlik edilemeyeceğine ilişkin bir kaydı, dar anlamda borç ilişkisini (alacağı) doğuran sözleşmeye koyabilecekleri gibi, dar anlamda borç ilişkisinin doğumu anında veya daha sonra, tamamen bağımsız bir sözleşme ile de bunu kararlaştırabilirler.

Bir görüşe göre, temlik yasağını içeren sözleşmeler, bunların metninden temlik yasakları açıkça anlaşılacak şekilde düzenlenmelidir. Örneğin, taraflar, “üçüncü kişiye yapılacak temlik kabul olunmaz” şeklinde bir ibareyi metne koyabilecekleri gibi, “üçüncü kişiye yapılan temlik tanınmaz”¹⁶ şeklinde bir kaydı da metne koyabilirler¹⁷. Tarafların söz konusu temlik yasaklarını *zımni* olarak kararlaştırıp, kararlaştıramayacakları konusunda

¹⁴ YHGK'nun 11.2.1976 tarih ve E.1973/4-1088, K.1976/209 sayılı kararına göre, “bireylerin kişiliklerini ve ekonomik yapılarının temellerini ahlak anlayışı ile bağdaşmayacak biçimde tehlikeye sokan sınırlamalar aşırı olup, sınırlamaları öngören sözleşmeler hükümsüzdür” (YKD. 1976, s. 1269-1270).

¹⁵ BGE 84 II 366, 367; BGE 112 II 434, 435.

¹⁶ MünchKomm/Roth, § 399, N.26, s.1614, dn.54; Palandt/Heinrichs, § 399, 3, s.422.

¹⁷ Blaum, M., s.52.

doktrinde tartışma vardır¹⁸. Biz bu tartışmalara hemen aşağıda değineceğimiz için, şimdilik üzerinde daha fazla durmayacağız.

2. Sözleşmenin şekli

a. Kural

Kanunumuz, temlik yasağı sözleşmelerinin şekline ilişkin bir hüküm öngörmemiştir. Taraflar bu tür anlaşmaları diledikleri şekilde yapabilirler¹⁹. Hatta alacak hakkının doğumuna yol açan borç ilişkisi hakkında bir şekil öngörülmüş olsa bile, bu tür bir sözleşmeler şekle bağlı değildir²⁰. Alacaklı ve borçlu, temlik yasağı veya kısıtlamasına ilişkin anlaşmayı sözlü veya yazılı olarak yapabilirler.

Yukarıda açıklandığı üzere, taraflar, dar anlamdaki borç ilişkisinin doğuran sözleşmenin kurulması sırasında alacağın temlik edilemeyeceğine ilişkin bir kaydı bu sözleşmeye koyabilecekleri gibi, bu sözleşmeden tamamen bağımsız ve ayrı bir anlaşma ile de alacağın mutlak suretle temlik edilmeyeceğini veya belirli şartlarla temlik edilebileceğini kararlaştırabilirler.

b. Sözleşmenin Zımni İrade Beyanıyla Yapılıp Yapılamayacağı

Bazı yazarlara göre²¹, bu anlaşmanın zımni olarak yapılabilmesi mümkündür. Ancak diğer bazı yazarlara göre ise²², bu anlaşmanın zımnen yapılabileceğinin kabul edilmesine şüphe ile yaklaşılması gerekir ve zımnen böyle bir anlaşmanın yapılabileceği kolaylıkla kabul edilemez.

Biz, temlik yasağı ve kısıtlamasına ilişkin anlaşmaların zımni irade açıklamasıyla yapılabileceği görüşündeyiz.

18 Bir kısım yazar (Bucher, E., s.541; Soergel/Zeiss, § 399, N.6, s.1832; Gauch/Schlupe/Jaeggi, Band II, N.3561, s.268) zımni olarak böyle bir yasağın kararlaştırılabileceğinin savunurken; aksi görüşte olup, zımnen böyle bir yasağın kararlaştırılmasının mümkün olmadığını savunan yazarlar (MünchKomm/ Roth, § 399, N.26, s.1614; Erman/Westermann, § 399, N.12, s.878) da vardır. Blaum ise, zımnen yapılacak bir temlik etmeme sözleşmesine şüphe ile yaklaşılması gerektiğini belirtmektedir. Bak. Blaum, M., s.53.

19 Uygur, T., s.812; Tunçomağ, K., s.1084; Erdem, N., s.1308; Oğuzman/Öz, s.905.

20 Oğuzman/Öz, s.905.

21 Bucher, E., s.541; Gauch/Schlupe/Jaeggi, Band II, N.3561, s.268; Soergel/Zeiss, § 399, N.6, s.1832; Jauernig/ Stürner, § 399, 400, 2.a), s.399; Palandt/Heinrichs, § 399, 3, s.422.

22 Blaum, M., s.53; MünchKomm/Roth, §§ 399, N.26, s.1614; Erman/Westermann, § 399, N.12, s.878.

Temlik yasağı veya sınırlaması anlaşmasının zımnen de yapılabileceğini savunan yazarlar²³, böyle bir anlaşmaya örnek olarak cari hesap ilişkilerini gösterirler. Bu yazarlara göre, taraflar, karşılıklı olarak, alacaklarını cari hesap devresi sonuna kadar birbirlerinden istemekten vazgeçerler. Bu da cari hesaba giren her bir alacak ve her bir borç üzerindeki tasarruf yetkisini ortadan kaldırmakta ve bunun sonucu olarak da, cari hesaba girmiş bir kalem, taraflardan birisince başka kişiye devredilemez nitelik kazanmaktadır. Tarafların aralarında cari hesap sözleşmesi yapmaları ise, cari hesap sözleşmesinin sonuna kadar oluşacak kalemler üzerinde, başkalarına temlik etmeme hususunda zımnen anlaşıldığına ilişkin bir örnek teşkil eder²⁴.

IV. Temlik Yasağı Çeşitleri

1. Genel Olarak

Taraflar, temlikin hiç bir şekilde yapılamayacağını kararlaştırabilecekleri gibi (mutlak temlik yasakları); bu konuda bir takım sınırlamalar da getirebilirler (sınırlı temlik yasakları). Diğer bir deyişle taraflar, temlikin zorlaştırılması şeklinde sınırlamalar getirebilecekleri gibi, tamamen yasaklanması konusunda da anlaşabilirler²⁵.

Temlik kısıtlama ve yasaklamalarına ilişkin anlaşmalarda taraflar, alacağın hiç kimseye temlik edilemeyeceğini kararlaştırabilecekleri gibi, alacağın devrinin yalnızca belirli kişilere yapılabileceğini ya da belirli bir süre içinde ya da belirli bir sürenin geçmesinden sonra yapılabileceğini kararlaştırabilirler. Yine bu tür anlaşmalarda taraflar, temlikin, borçlu veya bir üçüncü kişinin rızası (onay vermesi) ile yapılabileceğini ya da temlikin borçluya ihbar edilmesi şartı ile yapılabileceğini de kararlaştırabilirler.

Taraflar, bu tür anlaşmalarda yer verecekleri sınırlama ve yasakları belirleme konusunda tamamen serbesttirler. Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi, temlik yasağı sözleşmesinin konusu, emredici hukuk kurallarına, kamu düzenine, genel ahlaka ve kişilik haklarına aykırı olmaması gerekir.

2. Mutlak Temlik Yasakları

Taraflar, yaptıkları anlaşmada, temlike yönelik bir sınırlama öngörmek-sizin, genel anlamda bir temlik yasağı öngörebilirler. Diğer bir deyişle, alacağın hiçbir şekilde temlik edilemeyeceğini kararlaştırabilirler. Bu tür

²³ Soergel/Zeiss, § 399, N.6, s.1832-1833; Palandt/ Heinrichs, § 399, 3, s.422; Jauernig/Stürner, §§ 399,400, 2.a), s.399.

²⁴ Soergel/Zeiss, § 399, N.6, s.1832-1833.

²⁵ Oser/Schönenberger, Art.164, N.17, s.720; Becker, H., Art.164, N.45, s.784; Guhl/Merz/Koller/Druey, s.250

temlik yasaklarında, temlik *mutlak (bütün) olarak* yasaklanmaktadır²⁶. Dolayısıyla temlike herhangi bir sınırlama getirilmediğinden, *mutlak temlik yasakları* olarak adlandırılabilirler.

3. Sınırlı Temlik Yasakları

Alacaklı ve borçlu, alacağın temlikin mutlak şekilde yasaklamak yerine, temlikin bir takım sınırlama ya da şartlar altında yapılabileceğini kararlaştırabilirler. Böylece taraflar, temlikin tamamen yasaklanmasını değil, ancak belirlenen şartların gerçekleşmesi (örneğin borçlunun onay vermesi) halinde veya öngörülen sınırlamalara uygun şekilde (örneğin öngörülen süre içinde) gerçekleşmesini kararlaştırabilirler²⁷. Bu tür *sınırlı temlik yasakları* aşağıda şekillerde ortaya çıkabilir:

a. Borçlunun Veya Üçüncü Kişinin Rızası İle Temlikin Gerçekleşebileceğinin Kararlaştırılması

Taraflar, ancak borçlunun rızası (izin veya icazeti) ile temlikin gerçekleşebileceği konusunda anlaşabilirler²⁸. Bu tür sınırlandırma, sınırlı temlik yasağı halinin en yaygın şeklidir²⁹.

Bu durumda, alacağını temlik etmek isteyen alacaklı, söz konusu alacağını üçüncü kişiye devretmek istediğinde, borçlu, temlik edilmek istenen alacağın bu kişiye devredilmemesine rıza göstermeyerek bu kişiye devri engelleyebilir ve bu suretle de istemediği kişilerle borç ilişkisi içerisine girmek durumundan kendisini korumuş olur.

Taraflar, temlikin gerçekleşmesini borçlu dışında bir üçüncü kişinin rızası şartına da bağlayabilirler. Üçüncü kişinin rızasına bağlanan temlik yasaklarında, temliki geçerli hale getirebilecek olan unsur, üçüncü kişinin izin veya onayıdır. Bu halde, sadece üçüncü kişinin irade açıklaması (izin veya icazeti) temlik işleminin geçerli hale getirir. Borçlunun herhangi bir irade açıklaması (izin veya icazeti) ise, söz konusu temlikin gerçekleşmesi için gerekli olmadığı gibi, temlikin geçerliliğini de engelleyemez. Şu halde, temlikin geçerliliğinin üçüncü kişinin rızasına bağlanması durumunda, temlikin geçerli

²⁶ Becker, H., Art.164, N.45, s.784; Oser/ Schönerberger, Art.164, N.17, s.720; Gauch/Schluep/Jaeggi, Band II, N.3561, s.268; Guhl/Merz/Koller/Druey, s.250; Erman/Westermann, § 399, N.2, s.876; Blaum, M., s.65.

²⁷ Bu konuda bak. Blaum, M., s.67.

²⁸ Bucher, E., s.542; Guhl/Merz/Koller/Druey, s.25; Blaum M., s.67; Tunçomağ, K., s.1084; Erman/Westermann, § 399, N.2, s.876; MünchKomm/ Roth, § 399, N.29, s.1615.

²⁹ Blaum, M., s.67-68; MünchKomm/Roth, § 399, N.29, s.1615.

olması (hüküm ifade etmesi) için bu kişinin rızasını beyan etmesine gerek vardır ve ancak bu unsur gerçekleşirse temlik işlemi hüküm ifade eder.

Burada incelememiz gereken bir husus, tarafların ferden belirledikleri üçüncü kişi ölürse, söz konusu sınırlı temlik yasağının akıbetinin ne olacağıdır. Kanaatimizce tarafların ferden belirlemiş oldukları üçüncü kişinin ölmesi halinde, sözleşmede bu ihtimale ilişkin farklı bir düzenleme getirilmemişse, üçüncü kişinin rızasına bağlanan sınırlı temlik yasağı *mutlak temlik yasağı* statüsüne girer. Dolayısıyla da, temlik işleminin tamamen yasaklanması durumu ortaya çıkar.

Tarafların belirleyecekleri üçüncü kişi, resmi bir makam da olabilir. Taraflar, resmi makamın fiilinin temlik sözleşmesinin hüküm ifade etmesini sağlayan tamamlayıcı unsur olacağı konusunda anlaşabilirler. Örneğin, temlik sözleşmesinin geçerliliğinin noterin vereceği izin veya onayı sayesinde mümkün olacağını kararlaştırabilirler Şayet resmi makamın (noterin) temlike izin veya icazeti vermesi gerçekleşirse, temlik sözleşmesi hüküm ifade eder; aksi takdirde hüküm ifade etmez.

Yukarıda açıklanan bütün hallerde, gerekli izin veya onay (icazet) verilmedikçe, alacağın temlik işlemi hüküm ifade etmez; dolayısıyla da sınırlı temlik yasağı sözleşmesi gereğince, borçlu kendisine başvuran kişilere karşı söz konusu temlik yasağını ileri sürebilir ve böylece borcu ifa etmekten kaçınabilir.

b. Taraflarca Kararlaştırılabilecek Diğer Temlik Sınırlamaları

Taraflar, önceden belirlemiş oldukları bir takım şartların gerçekleşmesi veya sınırlamalara uyulması halinde temlikin geçerli olacağını kararlaştırabilirler. Dolayısıyla taraflar, burada sözü edilen sınırlamaları, sözleşme serbestisi prensibi gereğince diledikleri gibi kararlaştırabilirler. Yeter ki, kararlaştırılan sınırlama, emredici hukuk kurallarına, genel ahlak ve adaba ve kişilik haklarına aykırı olmasın.

Taraflar temlikin hüküm ifade etmesini, devralan tarafından belli yükümlülüklerin gerçekleştirilmesi şartına bağlayabilirler³⁰. Bu yükümlülükler değişik şekillerde ortaya çıkabilir. Bu durumda, alacağı devralan kişi, öngörülen yükümlülükleri yerine getirmedikçe temlik işlemi hüküm ifade etmeyecektir.

30 Blaum, M., s.68.

Yine tarafların, temlikin hüküm ifade etmesini belli olayların gerçekleşmesi şartına bağlamaları mümkündür³¹. Bu durumda da, bu olaylar gerçekleşmedikçe temlik işlemi hüküm ifade etmeyecektir.

Bunun yanı sıra, taraflar, alacağın yalnızca belli bir kişiye veya kişilere devredilebileceği konusunda da anlaşabilirler³². Bu durumda, kararlaştırılan kişiden başka bir kişiye yapılacak temlik işlemi geçersiz olacaktır.

Taraflar, temlikin ferden belirlemiş oldukları üçüncü kişiye yapılması konusunda anlaşmışlar, ancak söz konusu üçüncü kişi temlikten önce, fakat ferden belirlendikten sonra ölürse sözleşme ile getirilen temlik kısıtlamasının akıbeti ne olur?

Bu durumda, alacaklı ve borçlu, ferden bir kişi belirlemişler ve ancak o kişiye devredildiğinde temlikin geçerli olacağını şart koşmuşlardır. O kişinin kişisel nitelik ve özelliklerine önem verdikleri için temlikin de ancak ona yapılabileceği şartını kararlaştırmışlardır. Dolayısıyla o kişinin ölümü üzerine sadece ona devredilebileceği şartına bağlanan bir temlik kısıtlaması, ölenin mirasçılarına intikal etmez. Tarafların sınırlı olarak kararlaştırmış oldukları bu temlik yasağı, artık *mutlak temlik yasağına* dönüşecektir.

Aynı şekilde belirlenen bu üçüncü kişi bir tüzel kişi ise ve bu tüzel kişinin kişiliği sona ererse sınırlı temlik yasağının geleceği ne olur? Kanaatimizce, bu durumda, sınırlı temlik yasağı *mutlak temlik yasağına* dönüşecektir.

Yine tarafların, temlikin belli bir süre içinde yapılması veya belli bir süre için yapılmaması hususunda anlaşmaları mümkündür³³. Örneğin, taraflar, alacağın doğumundan itibaren üç ay süre ile alacağı temlik edilemeyeceğini kararlaştırabilirler. Bu durumda, bu süre içinde yasağa aykırı olarak yapılan temlik geçersiz olacaktır. Veya taraflar, temlikin ancak alacağın doğumundan itibaren üç ay içinde vukubulması halinde geçerli olacağı hususunda anlaşabilirler. Bu halde, şayet üç ay içinde temlik vukubulmazsa, kararlaştırılan sınırlı temlik yasağı, *mutlak temlik yasağına* dönüşecek ve artık alacak hiç kimseye temlik edilemeyecektir.

c. Temlikin Hüküm Doğurmasının, Bunun Borçluya İhbar Edilmesi Şartı İle Gerçekleşebileceğinin Kararlaştırılması

31 Blaum, M., s.68.

32 Oser/Schönenberger, Art.164, N.17, s.720; Soergel/Zeiss, W., § 399, N.5, s.1832; İnan, A. N., s.398; Saymen/Elbir, s.340.

33 Von Tuhr/Escher, § 94/II, s.347; Oser/Schönenberger, Art.164, N.17, s.720; Feyzioğlu, F. N., C.II, s.632; Saymen/Elbir, s.340.

Taraflar, temlik işleminin hüküm doğurmasını, bunun borçluya, devreden (alacaklı) veya devralan tarafından, yazılı şekilde veya başka bir şekilde ihbar edilmesi şartına bağlayabilirler³⁴. Tarafların kararlaştıracakları bu tür ihbar şartına bağlı olan temlik etmeme yasakları, sözleşme serbestisi çerçevesinde değişik şekillerde ortaya çıkabilir.

Örneğin, „devreden tarafından noter kanalıyla borçluya yapılacak bir ihbar şartı“ taraflarca kararlaştırılmış olabilir. Devreden, temlik işlemini yaptıktan sonra, bu temlik işleminin hüküm ifade edebilmesi için ihbarın noter kanalıyla borçluya yapılması gerekir³⁵. Bu durumda, sözkonusu ihbar yapılmadıkça temlik işlemi hüküm ifade etmeyecektir.

Burada sözü edilen ihbar, BK. m.165 anlamındaki ihbar ile karıştırılmamalıdır. BK. m.165'e göre, borçluya alacağın temlik edildiği bildirilmeden önce, önceki alacaklıya iyiniyetle yapılan ifa (ödeme) sayesinde, borçlu borcundan kurtulmuş olur.

IV. Temlik Yasağı Sözleşmesine Aykırı Olarak Yapılan Temlikin Geçersizliği ve Yasağa Aykırı Temlikin Geçerli Hale Getirilip Getirilemeyeceği Sorunu

1. Temlik Yasağı Sözleşmesine Aykırı Olarak Yapılan Temlikin Geçersizliği Ve Bu Geçersizliğin Türü

Bu konu hakkında gerek Alman, gerekse Türk-İsviçre Hukuk sistemlerinde farklı görüşler mevcuttur. Her iki hukuk sisteminde de böyle bir temlikin geçersiz olacağı kabul edilmiştir. Ne var ki, buradaki geçersizliğin ne tür bir geçersizlik olduğu hususu tartışmalıdır.

a. Alman Hukukunda

Alman Hukukunda, buradaki geçersizlik konusunda kabul edilen iki görüş vardır. Bunlardan ilki *nisbi etkisizlik* (relative Unwirksamkeit) diğeri ise *kesin etkisizlik* (absolute Unwirksamkeit) görüşüdür. Böyle bir ayırım yapılması ise, yasağa aykırı temlik vuku bulduğunda söz konusu temlikin kime veya kimlere karşı etkisiz olacağının tespiti açısından önem taşımaktadır.

aa. Nisbi Etkisizlik (relative Unwirksamkeit)³⁶

³⁴ Blaum, M., s.68; Oser/Schönenberger, Art.164, N.17, s.720; Soergel/Zeiss, § 399, N.5, s.1832; MünchKomm/Roth, § 399, N.29, s.1615; Tunçomağ, K., s.1084; Feyzioğlu, N. F., C.II, s.632.

³⁵ Blaum, M., s.68, dn.57.

³⁶ Larenz, K., BGB AT. s. 471 vd..

Bir tasarruf işlemi, sadece belirli bir kişi veya belirli kişiler için etki yaratmıyor ve ancak sözü edilenlerin dışındaki kişiler açısından etki yaratıyor ise, söz konusu etkisizliğe, nisbi (relativ) etkisizlik denilmektedir³⁷. Bu durumda, gerçekleştirilmek istenen tasarruf işlemi esas itibarıyla etkilidir; ancak belli kişilere karşı, özellikle de korunması öngörülen kişiye (örneğin, borçluya) karşı etkisi bulunmamaktadır. Tasarruf işlemi ile gerçekleşmesi istenen hukuki sonuç, tasarruf işlemi sonucunda menfaatleri zedelenen olan kişi dışındaki herkese karşı etkilidir; diğer bir deyişle sadece menfaati zedelenen kişi veya kişiler istisna tutulmak kaydı ile yapılan tasarruf işlemi, herkese karşı etkili olur³⁸.

Bir kısım yazar, sözleşme ile getirilen temlik yasağına rağmen bir temlik işlemi vuku bulmuşsa, böyle bir temlikin sadece borçluya karşı etkisiz olacağını; ancak söz konusu tasarruf işleminin borçlu dışındaki diğer kişiler (örneğin, devralan) açısından etkilerini doğuracağını savunmaktadırlar³⁹.

Nisbi (relativ) etkisizliği savunanlara göre, temlik etmeme anlaşması, BGB § 135 anlamında kanuni tasarruf yasağı (gesetzliches Veraeusserungsverbot) olarak nitelendirilemez. Zira temlik etmeme anlaşması, yasakla yükümlü olan kişinin (devredenin), kanuni tasarruf yasağı (BGB § 135) anlamında tasarrufta bulunma yetkisini kısıtlamamaktadır. Dolayısıyla devreden kişi rahatlıkla temlik yasağı sözleşmesine aykırı tasarruflarda bulunabilecektir⁴⁰. Nisbi etkisizliğin kabulü, devreden menfaatlerine de hizmet etmektedir. Zira devreden kendi kredi itibarını, yapacağı tasarruf işlemleri aracılığıyla artırabilmektedir⁴¹. BGB § 135 (kanuni tasarruf yasağı), bu anlamda § 399'dan ayrılmaktadır⁴².

Taraflar, BGB § 399 anlamındaki temlik yasağı sözleşmesini kendi aralarında anlaşmak suretiyle meydana getirmektedirler⁴³ ve bu yasağın sonuçları da kanuni tasarruf yasağından (BGB § 135) daha sınırlı bir etkiye

³⁷ Larenz, K., BGB AT. s. 454.

³⁸ Larenz, K., BGB AT. s. 471.

³⁹ Canaris, C., W., s.12 ve 16; Medicus, D., s.326; Raible, A., s.27 ve 41; Beer, s.181-182; Koziol, H., JB 1980,113,125; Koziol/Welser, s.229.

⁴⁰ Raible, A., s.22.

⁴¹ Beer, s.181-182.

⁴² BGB § 135 kanuni tasarruf yasaklarından söz etmekte, buna karşılık § BGB 399, sözleşmeye dayanan temlik kısıtlama ve yasaklarını düzenlemektedir.

⁴³ Yasağa aykırı temlik geçerlidir, ancak böyle bir durum ile karşılaşıldığında, temlik etmemekle yükümlü kişi (devreden), borçlunun ihlal sonucu oluşan zararını karşılamakla yükümlüdür. Bak. Koziol/Welser, s.292.

sahiptir. Sözleşmeye dayanan temlik yasağında, sözkonusu yasağa aykırı bir temlik yapılırsa, bu sadece nisbi etkisizlik sonucunu oluşturur. BGB § 135 anlamında yasağın özelliği devredilme kabiliyetinin olmamasında kendisini gösterir, buna karşılık BGB § 399'de (temlik etmeme sözleşmesinde) böyle bir durum sözkonusu değildir⁴⁴. Dolayısıyla BGB § 399'ye göre, temlik kabiliyeti, bunu yasaklayan sözleşmeye rağmen yine de vardır. Oysa BGB § 135'e göre yapılan tasarruf işlemi, kanuni tasarruf yasağı nedeniyle geçersizdir.

Nisbi (relativ) etkisizlik kabul edildiğinde de borçlu yeterince korunmaktadır, zira bu görüş kabul edildiğinde, yasağa aykırı bir temlik sadece borçluya karşı etkisizdir. Nisbi etkisizliğin kabulü, borçlunun uygun şekilde korunmasına engel teşkil etmediği gibi, onun korunmasını garanti altına almak için de yeterlidir⁴⁵. Zira borçlu, esas alacaklısının değişmesi ile kendisi için ortaya çıkabilecek tehlikelerden korunmak amacıyla temlik yasağı sözleşmesi yapar. Buna karşılık esas alacaklısının durumunu güçleştirecek bir durum da yaratmamalıdır. Alacaklı, alacağı dolayısıyla kredi durumunu iyileştirebilir ve bunda da menfaatinin olduğu göz ardı edilmemelidir⁴⁶. Dolayısıyla nisbi etkisizlik tarafların menfaatlerine etki etmediği gibi, menfaatlerin en uygun şekilde kullanılmasına da yardımcı olmaktadır.

Nisbi etkisizliğin kabul edildiği durumlarda, yasağa aykırı temlike rağmen, alacağın kimin malvarlığında olacağı sorusu gündeme gelir. Zira nisbi etkisizlik sadece borçluya karşı hüküm ifade etmemektedir. Diğer bir deyişle borçlu, kendisine başvuran kişilere karşı temlik yasağı definde bulunarak, gerek devredene karşı, gerek devralana karşı bu savunmayı yapabilmektedir. Buna karşılık alacaklı, temlik yasağı sözleşmesinin varlığına rağmen, yapacağı tasarruf işlemleri sayesinde bu alacağını üçüncü kişilere devredebilmektedir. Burada alacağın kimin mal varlığında olduğu sorusu sorulduğunda ise, özellikle cebri icra ve iflas hallerinde açıklanamaz sonuçlar ortaya çıkmaktadır ki, bu durum da *kesin (absolut) etkisizliği* savunanlarca şiddetle eleştirilmektedir⁴⁷.

Devredilen alacak sadece borçlu için geçersiz olacağından, böyle bir etkisizlik, alacağı devralan açısından söz konusu olmayacağından, acaba alacağın gerçekte kimin (devreden mi, devralanın mı) mal varlığında olduğu sorusu gündeme gelmektedir. Nisbi etkisizlik sonucu kabul edildiğinde,

44 Blaum, M., s.86.

45 Blaum, M., agt. s.89; Beer, age. s.182; Canaris, C. W., s.24.

46 Beer, s.181

47 Blaum, M., s.91; Karş. Raible, A., s.41; Beer, s.182.

temlik işlemi, borçlu dışındaki herkes için etkili olacaktır. Buradan çıkartılacak sonuç ise şudur: Alacak, devralanın mal varlığına geçecek ve dolayısıyla, devreden alacaklıları, alacak devreden mal varlığından çıkmış olduğu için, devreden iflası söz konusu olduğunda, bu alacaktan mahrum kalmış olacaktırlar⁴⁸. Nisbi etkisizlik, esas itibariyle haciz işlemlerinde devralanın alacaklılarının, alacağı tahsil etmek istemeleri halinde ortaya şu sorunu çıkartır: Acaba borçlu, devralanın alacaklılarına karşı da temlik yasağı def'inde bulunabilir mi? Temlik yasağı sayesinde borçlu korunmaktadır ve devralana karşı ifadan kaçınma hakkı doğar⁴⁹. Böylelikle borçlu, alacağı devralanın alacaklarına karşı da, temlik yasağı def'inde bulunmak suretiyle ifadan kaçınma hakkına sahip olur.

bb. Kesin Etkisizlik (absolute Unwirksamkeit)

Bu görüşü savunanlara göre, şayet yasağa rağmen bir temlik vukubulursa, bu temlik kesin etkisizdir (absolute Unwirksamkeit). Diğer bir deyişle, bu temlik hem borçlu hakkında, hem de temlik sözleşmesinin tarafları (devreden ve devralan) ve üçüncü kişiler hakkında hiçbir hüküm doğurmaz⁵⁰. Alacak devreden mal varlığında kalmaya devam eder⁵¹. Nitekim cebri icra ve iflasın söz konusu olduğu durumlarda alacağın kimin mal varlığında bulunduğu da bu sayede rahatlıkla açıklanmaktadır. Oysa böyle bir açıklama *nisbi etkisizlik* taraftarlarınca yapılamamaktadır, çünkü alacağın kimin mal varlığında olduğu belirlenememektedir.

Kesin etkisizliği savunanlara göre, temlik etmeme anlaşması yapılması durumunda, BGB § 135 (kanuni tasarruf yasağı) anlamında da bir devretmeme yasağı yoktur⁵².

Sözleşme ile getirilen yasağa aykırı olarak bir temlik vuku bulursa, her ne kadar bu temlik herkese karşı ve herkes için etkisizse de, borçlunun korunmasına hizmet eden böyle bir yasağa borçlu tarafından icazet (Genehmigung)

48 Blaum, M., s.91.

49 Beer, s.182.

50 Erman/Westermann, § 399, N.3, s.876; Larenz, K., SchR AT. s.581; MünchKomm/Roth, age. § 399, N.32, s.1616; Soergel/Zeiss, W., § 399, N.8, s.183; Jauernig/Stürmer, BGB §§ 399, 400, 2.b), s.399; Esser/Schmidt, s.249; Riedel, H., s.68; Esser, J., s.405; Palandt/Heinrichs, § 399, 6, s.423.

51 MünchKomm/Roth, § 399, N.34, s.1616.

52 Soergel/Zeiss, W., § 399, N.8, s.1833.

verilince, kesin etkisizlik ortadan kalkmakta ve bu temlik herkes için etkili (geçerli) hale gemektedir⁵³.

Nisbi etkisizlik, gerek cebri icra gerekse iflasta bir takım açıklanamaz durumları ortaya çıkarmaktadır. Nisbi etkisizliği savunanlara göre, yasağa aykırı temlik işlemi borçlu açısından etkisiz, ancak buna rağmen üçüncü kişiler açısından etkilidir. Oysa kesin etkisizliğin kabulü halinde, yasağa aykırı temlik, gerek borçluya karşı olsun, gerekse devreden ile devralan ve üçüncü kişilere karşı etkisiz olacağından, alacak temlike rağmen devreden mal varlığında kalmaya devam edecektir⁵⁴.

b. Türk/İsviçre Hukukunda

İsviçre Hukukunda da bir kısım yazar, temlikin sadece borçlu hakkında hüküm ifade etmeyeceğini ileri sürerken; diğer bir kısım yazar ise, yasağa aykırı bir temlikte, söz konusu temlikin sadece borçlu hakkında değil, aynı zamanda sözleşmenin tarafları (devreden ve devralan) ve üçüncü kişiler hakkında da hükümsüz olacağı görüşünü savunmaktadırlar.

Von Tuhr'a göre, alacağın temlik mümkün değilse, (devreden yapmak istediği) temlik sadece borçluya karşı etkisiz olmaz, aynı zamanda temlik işleminin tarafları (devreden ve devralan) ve üçüncü kişilere karşı da etkisizlik sonucunu doğurur. Bu durumda da alacak hakkı devreden mal varlığında kalmaya devam eder. Alacağın temlikinin mümkün olmaması durumunda, devralan kişinin iyiniyetli olması da korunmaz. Alacak üzerinde rehin kurulabilmesi ZGB. Art.899/I (MK. md.954/f1) ve alacağın haczedilebilmesi, (her ne kadar bu durum kanun tarafından açıkça belirtilmemiş olsa da) alacağın temlik edilebilir olup olmamasına bağlıdır. Aynı şekilde, alacaklın iflas durumunda da, alacağın iflas masasına dahil olup olmayacağı da yine alacağın temlikinin mümkün olup olmamasına bağlıdır. Alacaklı ile borçlu aralarında anlaşma yapmak suretiyle temlik etmemeyi kararlaştırmışlarsa, bu tür alacaklar, söz konusu kurala bir istisna oluştururlar; çünkü hiç kimse kendi mal varlığına dahil olan bir şeyi üçüncü bir kişi ile yapmış olduğu anlaşma uyarınca alacaklılarının takibinden mahrum bırakamaz (kaçıramaz)⁵⁵.

Buna karşılık diğer yazarlardan *Oser/Schönenberger* ve *Becker*, temlik yasaklarının kanundan, işin niteliğinden veya sözleşmeden doğmuş olmasına

53 Huber, U., NJW 1968, 1905; MünchKomm/Roth, § 399, N.35, s.1616; Soergel/Zeiss, W., § 399, N.9, s.1833; Erman/Westermann, § 399, N.3, s.876.

54 Blaum, M., s.102.

55 Von Tuhr/Escher, § 94/ III, s.347 vd.

göre, sonuçlarının farklı etkiler meydana getireceğini savunmaktadırlar⁵⁶. Adı geçen yazarlar, taraflar sözleşme ile temlik yasağı getirmişler ve buna rağmen bir temlik yapılmışsa, bu temlikin sonucunun etkisizlik olacağını beyan etmekle birlikte, bu etkisizliğin, temlikin sadece borçluya karşı ileri sürülememesi şeklinde ortaya çıktığını, diğer bir deyişle söz konusu etkisizliğin *nisbi* olduğunu (*nisbi etkisizlik*) savunmaktadırlar. Yazarlara göre, sözleşme ile temlik kısıtlama veya yasağı getirilmişse ve buna rağmen yasağa aykırı olarak temlik yapılmışsa, borçlu tasarruf işlemine icazet vermek suretiyle geçersizlik müeyyidesini bertaraf edebilme ve temlikin kendisi bakımından da etkili (geçerli) olmasını sağlama imkanına sahiptir⁵⁷.

Gerek *Bucher*⁵⁸, gerekse *Schluep*⁵⁹ de, tıpkı Becker ve Oser/Schönenberger gibi, kanuni temlik yasakları ile sözleşmeye dayanan temlik yasakları arasında bir ayırım yapmak suretiyle konuya açıklıklamaktadırlar. Kanuni temlik yasaklarına aykırı olarak bir temlik işlemi gerçekleşmişse, bu temlik geçersizdir (ungültig) ve devreden kişi alacaklı olarak kalmaya devam eder. Sözleşme ile kararlaştırılan ve borçlunun menfaatlerine hizmet eden temlik yasağı hallerinde ise, yasağa aykırı olarak yapılan temlik borçlu tarafından onaylandığında (Zustimmung oder Genehmigung) temlik gerçekleşir. Buna karşılık borçlu, temlike onay vermediği takdirde, temlik borçlu bakımından da geçersiz (etkisiz) kalmaya devam eder. Alacağı devraldığını ileri süren üçüncü kişi, ifayı kendisine yapması konusunda borçluya başvurması üzerine, borçlu, temlikin, temlik yasağı nedeniyle kendisi bakımından geçersiz (etkisiz) olduğunu def'i olarak ileri sürerek üçüncü kişinin ifa talebini reddedebilir. Eğer borçlu, söz konusu def'iyi ileri sürmeyi ihmal ederse, temliğe zımnen icazet vermiş sayılır. Buna karşılık, kanundan doğan temlik yasağına aykırı olarak bir temlik gerçekleştiği takdirde, borçlu buna icazet verse bile, bu temlik geçersiz (borçlu bakımından da geçersiz) kalmaya devam eder. Hakim, kanundan doğan temlik yasağını resen dikkate almak zorundadır⁶⁰.

İyiniyetli üçüncü kişileri korumayı amaçlayan kanun koyucu, OR. Art.164/2 (BKmd.162/f.2) hükmü ile bu durumu yumuşatmak istemiştir.

56 Oser/Schönenberger, Art.164, N.20, s.720; Becker, H., Art.164, N.25, s.779 ve N.44, N.45, s.783-784.

57 Oser/Schönenberger, Art.164, N.20, s.720; Becker, H., Art.164, N.45, s.784.

58 Bucher, E., s.542, dn.23.

59 Gauch/Schluep/Jaeggi, Band II, N.3565, s.269.

60 Gauch/Schluep/Jaeggi, Band II, N.3565, s.269.

Diğer bütün hallerde, temlik mümkün olmayan alacağın temlik herkes için geçersizdir⁶¹.

Alacağı devreden kişi, (örneğin borçlunun onayını almak suretiyle) söz konusu devir engelini ortadan kaldırmayı başaramazsa, sözleşmenin ifa edilmemesi nedeniyle, devralana karşı OR. Art. 97 (BK. m. 96) vd. uyarınca sorumlu olacaktır⁶².

c. Görüşümüz

Bir tasarruf işlemi ile meydana getirilen değişikliğin bazı sebeplerle, bazı kişilere karşı ileri sürülememesi, değişikliğin onlara karşı etkili olmaması durumunda nisbi etkisizlikten bahsedilir. Nisbi etkisizlik, sonradan düzelmeyecek şekilde ortaya çıkabileceği gibi, sonradan düzelmeyecek şekilde de ortaya çıkabilir⁶³.

Türk/İsviçre Hukukunda, buradaki geçersizliğin türünü tayin etmek bakımından dayanabileceğimiz tek hüküm BK.md.162/f.2'de yer almaktadır. Bu maddede yer alan hüküm, mahaza uygun olarak şöyle anlaşılmalıdır: Temlik yasağının içermeyen yazılı bir borç ikrarına güvenerek alacağı temellük eden üçüncü kişiye karşı borçlu akdi temlik yasağı def'ini ileri süremez. Bu hükmün mefhumu muhalifinden şu sonuç çıkmaktadır: Buna karşılık, yazılı borç ikrarı temlik yasağını içermekte ise, borçlu böyle bir alacağı temellük edene karşı temlik yasağı def'ini ileri sürebilir.

Bu hükümden anlaşılmalıdır ki, Türk ve İsviçre Borçlar Kanununa göre, sözleşmede kararlaştırılan bir temlik yasağına aykırı şekilde alacağın temlik edilmesi halinde, borçlu, kendisinden ifa talep eden devralana (temellük edene) karşı temlik yasağı def'ini ileri sürmek suretiyle ifadan kaçınabilecektir. Ne var ki, dilerse, temlik yasağı def'ini ileri sürmeyerek, borcu, alacağı devralana ifa edebilecektir. Görüldüğü üzere, temlik yasağının ileri sürülmesi, borçluya tanınmış bir *def'i hakkı* olarak öngörülmüştür. Bu da, Türk/İsviçre Borçlar Hukukunda, sözleşmeye dayanan temlik yasağına aykırı olarak gerçekleştirilen bir temlik halinde *nisbi etkisizlik* şeklinde bir geçersizliğin varlığını kabulü gerekli kılmaktadır.

Böylelikle kanaatimizce, BK.md.162/f.2'den çıkan sonuca göre, Türk/İsviçre Borçlar Hukukuna göre, sözleşmeye dayanan bir temlik yasağına aykırı bir temlik yapılması halinde, *nisbi etkisizlik* şeklinde bir geçersizlik söz konusu olacaktır. Şöyle ki:

⁶¹ Guhl/Merz/Koller/Druey, s.250.

⁶² Keller/Schöbi, s.57; Bucher, E., s.542, dn.24.

⁶³ Oğuzman/Barlas, s.151

Sözleşme ile kararlaştırılan temlik yasağına rağmen, alacaklı, alacağını üçüncü bir kişiye devrederse, temlik işlemi geçersizdir. Ancak bu geçersizlik, *nisbi etkisizlik* niteliğinde bir geçersizliktir. Bu temlik sadece borçlu bakımından geçersizdir (etkisizdir). Dolayısıyla, bu temlik, alacağı devreden veya devralan tarafından borçluya karşı ileri sürülemez. Alacağı devralan, ifa talep ettiğinde, borçlu, temlik yasağı def'ini ona (devralana) karşı ileri sürerek onun (devralanın) ifa talebini reddedebilir. Eğer, sözkonusu de'fiyi ileri sürmezse, temlik işlemine zımnen icazet vermiş sayılır. Borçlu, alacağı devredene ifayı teklif edince, o (devreden), alacağı devrettiğini ileri sürerek ifayı kabulden kaçınmaz; kaçınırsa alacaklı temerüdüne düşer.

Temlik yasağının ileri sürülmesi *defi hakkı* niteliğinde olduğundan, hakim tarafından resen nazara alınamaz.

Ancak borçlu, yasağa aykırı temlikin hüküm ifade etmesini istiyorsa, bu temlik işlemine, izin veya icazet vermek suretiyle bunun yapıldığı anda (daha başında) kendisi veya sonradan kendisi bakımından geçerli hale gelmesini sağlayabilir. Böylelikle, burada, sonradan düzelebilir nitelikte bir nisbi etkisizliğin varlığından söz edilebilir.

Sözleşme ile kararlaştırılan temlik yasağına aykırı olarak alacaklı alacağını üçüncü bir kişiye devrettiğinde, temlik işlemi sadece borçlu için geçersiz olduğundan, böyle bir durumda sözkonusu alacağın kimin (devreden mi, yoksa devralanın mı) malvarlığında olacağı sorunu gündeme gelmektedir. Kanaatimize göre, temlik işlemi sadece borçlu bakımından geçersiz (etkisiz) olduğundan, devralan alacaklı bakımından ise geçerli (etkili) olduğundan, alacak, devralanın malvarlığında olacaktır. Alacak, devralanın mal varlığına geçmiş olduğundan, devreden alacaklıları, devreden iflası söz konusu olduğunda, bu alaktan mahrum kalmış olacaklardır. Öte yandan, temlik edilmiş alacağın, devralanın malvarlığında hacedilmesi halinde, borçlu, devralanın alacaklılarına karşı da temlik yasağı def'inde bulunmak suretiyle ifadan kaçınabilecektir. Ya da dilerse, temlike onay vererek, borcu ifa edebilecektir.

Alacağı devreden kişi, borçlunun onayını almak suretiyle söz konusu devir engelini ortadan kaldırmayı başaramazsa, sözleşmenin ifa edilmemesi nedeniyle, devralana karşı BK. m. 96 vd. uyarınca sorumlu olacaktır.

2.Sözleşmeye dayanan temlik yasağına aykırı olarak yapılan temlikin geçerli olduğunun kanun tarafından öngörüldüğü bir hal

Borçlar Kanununun 162. maddesinin ikinci fıkrasında, "*borçlu alacağın temlik edilmemesi şart edilmiş olmadıkça bu şartı ihtiva etmeyen bir ikrar bilkıtabeyle istinat ile, alacağını temellük eden üçüncü bir şahsa karşı iddia edemez*" hükmü yer almaktadır. Ancak bu hüküm, mehzaz olan OR. Art.164/II

uyarınca, borçlu, temlik yasağını ihtiva etmeyen yazılı bir borç ikrarına güvenerek alacağı iktisap etmiş olan üçüncü kişilere karşı, anlaşma ile alacağın temlik edilemeyeceği def'ini ileri süremez, şeklinde anlaşılmalıdır.

Kanunkoyucu bu hükmü sevk etmek suretiyle 162. maddenin birinci fıkrasına bir istisna getirmiştir. Senede bağlanan bir alacak söz konusu ise ve bu senette de temlik edilmeme hususunda herhangi bir yazılı kayıt mevcut değilse, borçlu, bu senede güvenerek alacağı devralan (iyiniyetli) üçüncü kişiye karşı, alacağın temlik edilmeyeceğine ilişkin bir anlaşmanın var olduğunu ileri süremez⁶⁴.

BK. m.162/f.2'deki şartların varlığı halinde, borçlu, alacağın temlik edilmemesi şartına rağmen, devralan üçüncü kişiye karşı, temlik etmeme anlaşmasına dayanamaz. Bu şartlar şunlardır.

- Alacak bir senede bağlanmışsa,
- Senet metninde alacağın başkasına devredilmeyeceği hususunda bir kayıt yoksa,

-Alacağı devralan kişi bu senede güvenerek alacağı devralmışsa, yani iyiniyetli ise, diğer bir deyişle kendisine temlik yapıldığı anda, alacaklı ile borçlu arasında temlik etmeme anlaşmasının bulunduğunu bilmiyor veya bilmesi de gerekmiyorsa, alacağı devralan üçüncü kişinin iktisabı korunur⁶⁵.

Ayrıca devralan kişinin, söz konusu senedi görmüş olması gerekmektedir; aksi takdirde, devralanın bilgisi dışında borç senedinin var olması yeterli değildir⁶⁶. Ayrıca, temlik edilmeme şartını ihtiva etmeyen bir senet veya belge ile alacağı devralan üçüncü kişi, iyiniyetli olmasa bile, söz konusu alacağı iyiniyetli bir başka kişiye [örneğin, (X)'e] temlik ederse, bu kişi [yani (X)] yine BK. m.162/f.2'ye dayanabilir⁶⁷.

Borçlu, BK. m.162/f.2 uyarınca, alacağı devralan üçüncü kişiye karşı herhangi bir itirazda bulunamaz; ancak o (borçlu), aralarındaki sözleşmeyi ihlal eden alacaklıdan, uğramış olduğu zararların giderilmesini isteyebilir.

Kanun koyucu, bu hükmü düzenlemek suretiyle, alacağın devredilmeyeceğine ilişkin bir kayıt bulunmayan bir senede dayanan alacağı devralan iyiniyetli üçüncü kişileri korumak istemiştir.

⁶⁴ Bucher, E., s.542-543; Keller/Schöbi, s.59; Guhl/Merz/Koller/Druey, s.250; Gauch/Schluep/Jaeggi, Band II, N. 3612, s. 279; Erdem, N., s.130; Tunçomağ, K., s.1085.

⁶⁵ Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, s.247.

⁶⁶ Von Tuhr/Escher, § 94/III, s.347-348.

⁶⁷ Von Tuhr/Escher, § 94/III, s.348; Erdem, N., s.1308.

3. Yasağa Aykırı Temlikin Geçerli Hale Getirilmesi Sorunu

a. Genel Olarak

Burada incelemeye çalışacağımız konu şudur: Yasağa aykırı temlik vukubulduktan sonra, acaba söz konusu temlik işleminin sonradan, geçerli hale getirilmesi, diğer bir deyişle borçlu bakımından da hüküm ifade etmesi sağlanabilir mi?

Sınırlı (ingeschraenkt) temlik yasaklarında sorun yoktur. Zira temlikin geçerli hale getirilmesi için belirli şartlara ihtiyaç vardır ve bu şartların yerine getirilmesiyle temlik işlemi geçerli hale gelir, diğer bir deyişle borçlu bakımından da geçerli (etkili) hale gelir⁶⁸. Örneğin, temliki borçlunun rıza göstermesine bağlayan temlik yasaklarında, borçlu, temlik işlemini rıza göstermek suretiyle bunu geçerli hale getirebilir. Veya tarafların belirlemiş oldukları diğer şartların yerine getirilmesi sonucunda temlik işlemi geçerli hale gelir.

Buna karşılık, acaba *mutlak (uneingeschraenkt) temlik yasaklarında*, temlik işleminin geçerli hale getirilmesi, yani borçlu bakımından da hüküm ifade etmesi mümkün olabilir mi?

Sözleşme ile kararlaştırılan temlik yasaklarının, borçlunun menfaati doğrultusunda kararlaştırıldığı ortadadır. Ancak menfaatler dengesi bazen, borçlunun, yasağa rağmen temlikin geçerli olmasını, dolayısıyla kendisi (borçlu) bakımından da hüküm ifade etmesini haklı gösterebilir. Bu sonuç, ister *nisbi etkisizlik* (relative Unwirksamkeit), isterse *kesin etkisizlik* (absolute Unwirksamkeit) görüşü kabul edilsin, herhangi bir fark yaratmaz. Dolayısıyla, yasağa aykırı temlik işleminin geçerli hale getirilebilmesinin her iki durumda da mümkün olduğu kabul edilmektedir⁶⁹.

b. Eksikliğin Sonradan Tamamlanması Şekilleri

aa. Alman Hukukunda

Alman Hukukunda eksikliğin sonradan tamamlanması şekillerinin nasıl olacağı konusunda fikir birliği yoktur. Aşağıda açıklanacağı üzere, bir grup yazar, borçlunun tek taraflı icazeti (einseitige Zustimmung des Schuldners) ile bu eksikliğin giderilebileceği yönündü görüş bildirirken; diğer bir grup yazar ise, bunun için bir ikale sözleşmesinin (Aufhebungsvertrag) gerekli olduğunu savunmaktadır.

⁶⁸ Blaum, M., s.132.

⁶⁹ Soergel/Zeiss, W., § 399, N.9, s.1833; Erman/Westermann, § 399, N.3; Münch-Komm/Roth, § 399, N.33, s.1616; Jauernig/Stürner, §§ 399,400, 2.b), s. 399.

aaa. Tek Taraflı İcazet İle Eksikliğin Tamamlanması

Bir grup yazar, yasağa aykırı temlikin eksikliğini giderilebilmesi için, borçlunun tek taraflı icazetinin yeterli olacağı görüşünü savunmaktadır⁷⁰. Bu görüşü savunanların birleştikleri ortak nokta şudur: Temlik yasağı sözleşmesi kural olarak sadece borçluyu korumaktadır ve borçlunun söz konusu korunmadan vazgeçmek istemesi de kimsenin bir menfaatine aykırı sonuçlar doğurmaz.

Tek taraflı icazetin yeterli olabilmesi için, sadece borçlunun korunması noktasından hareket etmek de yeterli değildir. Ayrıca BGB § 185/2'deki kuralın kıyasen uygulanmasının gerekliliği de Alman doktrini tarafından savunulmaktadır⁷¹. BGB § 185/2'ye göre, tasarruf yetkisi olmadan yapılan tasarruf işlemine hak sahibi tarafından icazet verilirse, tasarruf işlemi geçerli olur.

Tasarruf yetkisine sahip olmayan kimsenin, başkasına ait hak üzerinde yaptığı tasarruf işlemi hükümsüzdür. Ancak BGB § 185/2 uyarınca, hak sahibinin daha sonra vereceği icazet⁷² tasarruf işlemine geçerlilik kazandırır⁷³.

bbb. İkale Sözleşmesi (Aufhebungsvertrag) Yapılmasına Gerek Olduğu

Bir grup yazar ise, yasağa aykırı temlikteki eksikliğin giderilebilmesi için, borçlunun tek taraflı icazetinin yeterli olamayacağını ileri sürmektedir. Bu konuda, alacaklı ile borçlunun eski hale getirme sözleşmesi (Aufhebungs-

⁷⁰ MünchKomm/Roth, § 399, N.33, s.1616; Medicus, D., s.326; Erman/Westermann, § 399, N.3, s.876; Esser/Schmidt, s.249; Becc, s.181-182; Palandt/Heinrichs, § 399, 6, s.423; Canaris, C. W., s.9 vd.; Riedel, H., s.69; Esser, J., s.406; Jauernig/Stürner, §§ 399,400, 1.b) ve 2.b), s.399.

⁷¹ Erman/Westermann, § 399, N.3, s.876; Riedel, H., s.69; Blaum, M., s.131; Palandt/Heinrichs, § 399, 6, s.423.

⁷² BGB § 185/2 sadece icazet konusunu düzenlememiştir. Ayrıca tasarruf konusu daha sonra, tasarruf yetkisi olmaksızın tasarrufta bulunan kişi tarafından iktisap edilirse veya miras yolu ile kendisine intikal ederse, yine tasarruf işlemi geçerlilik kazanır.

⁷³ Türk-İsviçre Hukuklarında da bazı yazarlar, tasarruf yetkisi yokken yapılan tasarruf işleminin kural olarak hükümsüz olduğunu, ancak hak sahibinin vereceği icazetle, tasarruf işleminin geçerlilik kazanacağını savunurlar. Bak. Bucher, E., s.548; Keller/Schöbi, s.46-47; Eren, F., Borçlar Hukuku, C.III, s.419-420.

vertrag) yapmalarının gerekli olduğunu savunulmaktadır⁷⁴. Zira temlik yasağı sözleşmesi, alacak üzerine getirilen bir yasaklamadır ve yasak sözleşmesi alacağın niteliğinden kaynaklanmaktadır. Sözleşme ile getirilen yasaklama veya sınırlama ise ancak alacaklı ile borçlunun yapacakları bir sözleşme ile ortadan kaldırılabilir. Bu durumda, borçlunun zımni kabulü de, eski hale getirme sözleşmesinin kurulabilmesi açısından yeterlidir⁷⁵.

Buraya kadar yapmış olduğumuz açıklamalar göstermiştir ki, Alman Hukukunda, yasağa aykırı olarak yapılan bir temlik, gerek *borçlunun tek taraflı icazeti* ile olsun, gerekse *alacaklı ile borçlu arasında yapılacak bir eski hale getirme sözleşmesi* ile olsun, sonuç olarak etkili (geçerli) hale getirilebilir. Her iki görüşü savunanlara göre de, yasağa aykırı temlik işleminin geçerli hale getirilmesi mümkündür.

bb. Türk/İsviçre Hukukunda Varılması Gereken Sonuç

Gerek Türk Hukukunda, gerekse İsviçre Hukukunda, taraflar sözleşme ile mutlak temlik yasağı kararlaştırmışlarsa, bu duruma aykırı olarak alacaklının alacağını üçüncü kişilere temlik etmesi durumunda, sözleşmeye aykırı davranılmış olacağı ortadadır. Böyle bir temlik borçluya karşı ileri sürülemez⁷⁶. Ancak yasağa aykırı temlike rağmen borçlunun, söz konusu tasarruf (temlik) işlemine onay (icazet) vermesi sureti ile temlik işlemi geçerli hale getirilebilir⁷⁷.

Borçlu, yasak sözleşmesini, kendisine başvuran herkese karşı def'i olarak ileri sürebilme imkanına sahiptir⁷⁸. Ancak borçlu, kendisine başvuran kişilere karşı bu def'iyi ileri sürmezse, söz konusu temlik işlemine zımnen rıza göstermiş olduğu kabul edilmelidir. Zira temlik yasağı sözleşmesinin tarafları, alacaklı ve borçludur. Dolayısıyla aralarındaki temlik yasağı sözleşmesinden üçüncü kişilerin haberi olmayabilir. Bu noktadan hareketle, borçlunun susmak suretiyle bu def'iyi ileri sürmemesi, temlik işlemi kabul ettiğini gösterir. Bu def'i hakkını kullanıp kullanmamak borçlunun arzusuna kalmıştır ve bir uyuşmazlık çıktığında hakim bu def'iyi re'sen göz önüne alamaz.

⁷⁴ Larenz, K., SchR AT. s.581; Soergel/Zeiss, W., § 399, N.9, s.1834; Fikentscher, W., age. s.350-351; Raible, A., s.67.

⁷⁵ Soergel/Zeiss, W., § 399, N.9, s.1834.

⁷⁶ Keller/Schöbi, s.58; Bucher, E., s.542; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Alttop, s.247. Böyle bir alacak temlik edilmişse, söz konusu temlik hem taraflar, hem de üçüncü kişiler için geçersiz olur. Tunçomağ, K., age. s.1084; Dalamanlı/Kazancı/Kazancı, age. s.794.

⁷⁷ Bucher, E., age. s.542; Gauch/Schluep/Jaeggi, Band II, N.3565, s.269; Guhl/Merz/Koller/Druey, s.250; Fcyzioğlu, F. N., C.II, s.633; Tunçomağ, K., s.1084.

⁷⁸ Keller/Schöbi, age. s.59; Gauch/Schluep/Jaeggi, Band II, N.3565, s.269.

Buna karşılık, borcun kendisine ifa edilmesini ileri süren taraf (alacağı devralan vs.), borçlunun bu konuda bir def'i hakkına sahip olduğunu bilme-yebilir. Borçlunun bu def'iyi ileri sürmemesi, karşı tarafı, borcun ifası ko-nusunda herhangi bir pürüzün olmadığına inandıracak ve bu durumda, borç-lunun ileri sürmesi gereken def'i hakkını da bilmediğinden veya bilebilecek durumda olmamasından ötürü, bunu borçlunun rıza beyanı olarak kabul etmekte haklı olacaktır. Dolayısıyla, alacaklı ile kararlaştırmış oldukları yasağa rağmen, borçlu, söz konusu def'iyi, kendisine başvuran kişiye (alacağı devralana vs.) karşı ileri sürmediği sürece, borcunu bu kişiye ifa etmesi gerekir.

c. Sonradan Geçerli Hale Getirilen Temlikin Hükümlerini İfade Etme (Etkili Olma) Zamanı

aa. Alman Hukukunda

Mutlak temlik yasaklarında, borçlunun tek taraflı icazeti ile temlikin etkili olması kabul edildiğinde, borçlunun tasarruf işlemine vereceği icazet ile temlik işlemi, işlemin yapıldığı ana kadar geriye yürür; diğer bir deyişle verilen icazet, *ex tunc* etkiye sahiptir. Böylelikle borçlunun icazeti ile birlikte, temlik işlemi geçmişe etkili şekilde hükümlerini doğurur. Bu zaman dilimi içerisinde herhangi bir hak elde eden üçüncü kişilerin bu iktisapları ise korunmaz⁷⁹.

Buna karşılık, borçlunun rızası şartına bağlanan *sınırlı temlik yasakla-rında*, verilen rıza, rızanın verilmesinden itibaren ileriye etkili olarak temlikî geçerli hale getirir. Yani borçlunun icazeti ile birlikte, temlik işlemi ileriye etkili şekilde hüküm ifade eder. Böylelikle, borçlunun icazeti *ex nunc* etkiye sahiptir. Ancak taraflar bunun aksini kararlaştırabilirler⁸⁰.

Eski hale getirme sözleşmesinin yapılmasının gerekliliği kabul edilirse, alacaklı ile borçlunun yapacakları böyle bir sözleşme, temlikî geçmişe etkili şekilde geçerli hale getirir; diğer bir deyişle, yapılan sözleşme *ex tunc* etkiye sahiptir. Ancak taraflar eski hale getirme sözleşmesi ile bunun aksini kararlaştırabilirler ve temlikin ileriye etkili şekilde hüküm ifade etmesini sağlayabilirler. Temlikin yapıldığı zaman (an) ile sözleşmenin ileriye etkili olması zamanı (anı) arasında üçüncü kişiler bir hak elde ederlerse, elde edilen bu haklar da korunur⁸¹.

⁷⁹ Fikentscher, W., s. 350. Ayrıca bak. MünchKomm/Roth, § 399, N.33, s.1616.

⁸⁰ Erman/Westermann, § 399, N.3, s.876; Jauernig/ Stürmer, agc. §§ 399,400, 2. b), s. 399,400.

⁸¹ Soergel/Zeiss, W., § 399, N.9, s.1834; Larenz, K., SchR AT. s.582.

Her ne kadar, alacaklı ve borçlunun aralarında yapacakları sözleşme ile etki zamanının (anının) ileriye etkili olacağını kararlaştırmaları mümkünse de, tarafların bu konuya ilişkin olarak bir düzenleme yapmamaları halinde, diğer bir ifade ile her iki tarafın da bu konuda susmaları halinde, sözleşmenin *ex tunc* etkisini kabul ettikleri varsayılır⁸².

Doğaldır ki, borçlunun icazeti ile birlikte temlikin hükümlerini ileriye etkili şekilde doğurması borçlunun daha fazla menfaatindedir⁸³.

bb. Türk-İsviçre Hukuklarında Varılması Gereken Sonuç

Türk-İsviçre Borçlar Hukuku sisteminde, bir tarafın icazeti ile hüküm doğuran hukuki işlemlerin (örneğin, yetkisiz temsilde, temsil edilenin icazeti ile hüküm doğuran hukuki işlemlerin) kural olarak geçmişe etkili olarak hüküm ifade edecekleri kabul edilmektedir. Bu nedenle, *Mutlak temlik yasaklarında* da, yasağa aykırı temlik vukubulduğunda, borçlunun vereceği icazet sonucunda, temlik işleminin, kural olarak geçmişe etkili şekilde hükümlerini doğuracağı kabul edilmelidir.

Borçlunun veya üçüncü bir kişinin rızası şartına bağlı *sınırlı temlik yasaklarında* da, kural olarak, temlik işleminin, borçlunun veya üçüncü kişinin icazet vermesi ile birlikte, geçmişe etkili şekilde hüküm ifade edeceği kabul edilmelidir. Zira bu durumda da, yukarıda varılan sonuçlardan farklı bir sonuca varılmasını haklı gösterecek bir gerekçe bulunmamaktadır. Diğer sınırlı temlik yasaklarında da aynı sonuca varılması gerekir.

KAYNAKÇA

Beer, Die relative Unwirksamkeit, Berlin 1975

Becker, H., Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch, Obligationenrecht, Band IV, 1. Abteilung. 2. Bası, Bern 1941

Blaum, M., Das Abtretungsverbot nach § 399, 2. Alt[ernative] BGB und seine Auswirkungen auf den Rechtsverkehr, Doktora Tezi, Frankfurt am Main, Bern, New York, 1983

Bucher, E., Schweizerisches Obligationenrechts, Allgemeiner Teil ohne Deliktsrecht, 2. Bası, Zürich 1988

Canaris, C. W., "Die Rechtsfolgen rechtsgeschäftlicher Abtretungsverbot" Festschrift für Rolf Serick zum 70. Geburtstag, Heidelberg und Bonn 1992

82 Blaum, M., s.150.

83 Blaum, M., s.148.

Dalamanlı / Kazancı / Kazancı, Borçlar Kanunu, C. II, İstanbul 1990

Erdem, N., Türk Borçlar Kanunu Şerhi ve Davaları, C. I, 2. Bası, Adana 1991

Eren, F., Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C. III, 4. Bası, Ankara 1994

Erman / Westermann, (Westermann, H. Ş.), Handkommentar zum BGB, 11. Bası, Münster 1993

Esser, J., Schuldrecht, Band I, Allgemeiner Teil, Karlsruhe 1970

Fikentscher, W., Schuldrecht, 8. Bası, Berlin 1992

Feyzioğlu, F. N., Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C. II, 2. Bası, İstanbul 1977

Gauch / Schluop / Jaeggi, Schweizerisches Obligationenrecht, Allgemeiner Teil ohne ausservertragliches Haftpflichtrecht, Band II, 5 Bası, Zürich 1991

Gulh / Merz / Koller / Druey, Das Schweizerisches Obligationenrecht, Zürich 1991

Güral, J., Hükümsüzlük Nazariyeleri Karşısında Türk Medeni Kanununun Sistemi, Ankara 1953

Heinrichs, H., Palandt Bürgerliches Gesetzbuch, 42. Bası, München 1983

İnan, A. N., Borçlar Hukuku Genel Hükümler Ders Kitabı, Ankara 1979

Jauernig / Stürner, Bürgerliches Gesetzbuch, 2. Bası, München 1981

Keller / Schöbi, Das Schweizerische Schuldrecht, Band IV, 2. Bası, Basel und Frankfurt am Main 1985

Koziol, H., "Das vertragliche Abtretungsverbot" JB 1980

Koziol / Welser, Grundriss des bürgerlichen Rechts, Allgemeiner Teil und Schuldrecht, Band I, 9. Bası, Wien 1992

Larenz, K., Allgemeiner Teil des deutschen Bürgerlichen Rechts, 7. Bası, München 1989 (BGB AT)

Larenz, K., Lehrbuch des Schuldrechts, Allgemeiner Teil, Band I, 14. Bası, München 1987 (SchR AT)

Medicus, D., Schuldrecht I, Allgemeiner Teil, 5. Bası, München 1990

Oğuzman / Barlas, Medeni Hukuk, Giriş, Kaynaklar, Temel Kavramlar, 10. Bası, İstanbul 2003.

- Oğuzman / Öz**, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul 1998
- Oser / Schönenberger**, Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch, V. Band, Das Obligationenrecht, 1. Halbband: Art. 1-183, 2. Bası, Zürich 1929
- Raible, A.**, Vertragliche Beschränkung der Übertragung von Rechten, Tübingen 1969
- Riedel, H.**, Abtretung und Verpfändung von Forderungen und anderen Rechten, Wiesbaden-Stuttgart 1982
- Roth**, Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, Band 2, Schuldrecht, Allgemeiner Teil (§§ 241-432), 3. Bası, München 1994, (MünchKomm/Roth)
- Saymen / Elbir**, Türk Borçlar Hukuku Umumi Hükümler, İstanbul 1966
- Von Tuhr / Escher**, Allgemeiner Teil des Schweizerischen Obligationenrechts, Band II, 3. Bası, Zürich 1974
- Tunçomağ, K.**, Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C. I, 6. Bası, İstanbul 1976
- Uygur, T.**, Açıklamalı-İçtihatlı Borçlar Kanunu, Genel Hükümler, C. 2, Ankara 1990
- Zeiss, W.**, Bürgerliches Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen, Soergel / Siebert-Kommentar, Band 2, Schuldrecht I, (§§ 241-432), Stuttgart Berlin Köln 1990 (Soergel / Zeiss)

KISALTMALAR

Art.	Artikel
AT	Allgemeiner Teil
bak.	Bakınız
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch
BGE	Entscheidungen des Schweizerischen Bundesgerichtes
BK.	Borçlar Kanunu
C.	Cilt
dn.	dipnot
f.	fıkra

karş.	Karşılaştırınız
m.	madde
MK.	Medeni Kanun
N.	Nummer
OR.	Obligationenrecht
s.	sayfa
S.	Sayı
SchR	Schuldrecht
vd.	ve devamı
YKD.	Yargıtay Kararları Dergisi
ZGB.	Das schweizerische Zivilgesetzbuch